

А. М. Магурчак

**Маловідомі сторінки життя українського емігранта Андрія Жука
(1920-ті рр. ХХ ст.)**

Висвітлюються невідомі сторінки еміграційної діяльності українського державного діяча у Відні періоду 20-х років ХХ ст. В публікації вперше використовуються маловідомі архівні матеріали, які проливають світло на сторінки життєвого шляху Андрія Жука міжвоєнного періоду.

Ключові слова: А. Жук, О. Кандиба, Відень, українська еміграція, Комітет допомоги українському голодуючому селу.

Після припинення діяльності Союзу визволення України (1914 – 1918 рр.) більшість його членів залишилась на еміграції. Серед когорти активних діячів виділялась постать Андрія Жука, який в силу об'єктивних причин залишився у Відні. Свою громадсько-політичну діяльність розпочав на Полтавщині. Був членом РУП, УСДРП. У 1907 р. змушений був переїхати до Львова де активно включився в український кооперативний рух. У буремні дні Першої світової війни був одним із засновників Союзу визволення України (далі СВУ), входив в склад Загальної Української Ради, Головної Української Ради, бойової управи УСС, радник МЗС УНР, автор багатьох промов, статей. Сама постать А. Жука повертається із небуття. У період незалежності України з'являються перші узагальнюючі статті про нього, а також про окремі періоди його життя [1]. Водночас, в історіографії відсутні ґрунтовні дослідження про еміграційний період життя А. Жука. Відповідно автор ставить за мету – висвітлити маловідомі аспекти діяльності А. Жука у середовищі української еміграції Відня протягом 1920-х років ХХ ст.

В нелегких умовах еміграції українські політичні і громадські діячі продовжували свою діяльність, яка проявлялась у різних формах. Однією з таких форм було відзначення літературного ювілею українського поета

О. Кандиби (псевдонім Олесь). Ініціаторами проведенням даного заходу були Ю. Сірий і В. Кушнір. А. Жук радо відгукнувся на пропозиції вище зазначених осіб, тим паче, що особисто був знайомий і співпрацював з ними. 24 жовтня 1922 р. в помешканні Ю. Сірого відбулася нарада ініціативного гуртка. Окрім вище зазначених осіб були присутні: Д. Левицький, В. Левинський, П. Христюк, Д. Пантанай, І. Коссак. Наряду проводив А. Жук. Після обміну думками присутні дійшли спільної думки про створення громадського комітету для святкування ювілею О. Кандиби не тільки у Відні, але й серед українського еміграційного середовища. Для проведення організаційних заходів була створена робоча група з чотирьох осіб серед яких був А. Жук. Вони розіслали письмові запрошення до 40 адресантів на Установчі збори комітету для відзначення ювілею О. Кандиби. 5 листопада 1922 р. відбулись урочисті збори на яких була присутня половина із запрошених осіб. Збори відкрив М. Грушевський, який представляв тоді соціологічний інститут, а протоколював даний захід А. Жук, який виголосив реферат. Зокрема, він коротко проінформував присутніх про результати роботи ініціативної групи. Зазначав, що святкування ювілею повинно відбуватись у формі літературно-вокальних вечірок, читанням рефератів про поетичну творчість О. Кандиби, співання пісень на слова поета та ін. «У Відні це проведе наш комітет, щодо інших місцевостей так на еміграції і в краю то треба віднестися до місцевих культурно-громадських кіл щоб покликати до життя відповідні комітети і зайнялися проведенням свята, – наголошував А. Жук. – Для популяризування ювілею треба умістити статті в часописах про поета. З огляду на те, що поет і його сім'я перебувають у кепських матеріальних обставинах, треба з нагоди ювілею пошукати засобів, щоб у відповідній формі прийти їм в поміч» [4, арк. 1]. В обговоренні виступу А. Жука взяли участь М. Грушевський, І. Коссак, К. Трильовський, які підтримали А. Жука. Водночас більшість виступаючих погоджувалась, що питання матеріальної допомоги «мусить бути переведена в формі достойній і приємлєвій для поета» [4, арк. 1]. Крім того, А. Жук намагався залучити до роботи комітету В. Липинського, однак той відмовився

приїзди до Відня і бажав, щоб його вважали членом даної організації. Про самий ювілей О. Кандиби В. Липинський коротко висловлювався так: «... ідея святкування ювілею О. Кандиби мені цілком дорога і близька...» [4, арк. 19 зв.].

Водночас, на зборах виникла дискусія щодо святкування дати 35-літньої літературної творчості чи 15-річчя виходу першої книги творів поета «З журбою радість обнялась». Зрештою, остання дата була взята за основу для проведення святкових заходів. Підсумком зборів стала прийнята постанова про створення відповідного комітету для відзначення ювілею О. Кандиби. Для функціонування даного комітету і вирішення всіх його технічних питань був створений так званий «вужчий комітет» на чолі з В. Левинським до якого входив і А. Жук. 6 листопада 1922 р. відбулось перше засідання «вужчого комітету» на якому були створені три секції: пропагандистська, до якої увійшов А. Жук, В. Кушнір, В. Левинський; організаційно-артистична в складі Ю. Сірого, І. Охримовича, Н. Нижанковського; фінансова – Анни Жук, Д. Левицького, І. Коссака. На наступному засіданні комітету 13 листопада 1922 р. А. Жук поставив до відома присутніх про те, що у своєму листі до О. Кандиби від 7 листопада 1922 р. в справі дати ювілею вважав, що саме на 1923 р. припадає 20 літній ювілей літературної творчості, а в 1922 р. можна провести святковий вечір з нагоди публікації «З журбою радість обнялась».

Зокрема, у листі А. Жука до О. Кандиби зазначалось: «Перечитавши потім статтю про Тебе п. Радянця в американській «Свободі», переконуюсь, що нав'язувати свята до цифри 35 ледве чи можна, особливо коли може ходити про вшанування Твоєї літературної діяльності бо ледве чи можна брати в рахунок Твої діточі літературні проби від яких ніякого інших не залишилось сліду, крім згадки про це в першій вірші збірника «З журбою радість обнялась» [4, арк. 8]. Продовжуючи свої роздуми А. Жук дійшов до логічного висновку: «Коли б це було так, коли дійсно Твоя українська літературно поетична творчість починається, видрукуваними віршами, датованими 1903 р., то є всі підстави і заокруглене для привичних ювілейних свят число 20 літ, які наступають за пару місяців, щоб зробити з них загально українське літературно-культурне свято»

[4, арк. 8]. У листі О. Кандиби до А. Жука від 10 листопада 1922 р. він підтримав роздуми А. Жука. На наступних засіданнях комітету доповідачі наголошували про неможливість отримання нот до віршів О. Кандиби, а також підготувати хор, який на той час припинив свою діяльність. Натомість А. Жук на четвертому засіданні комітету інформував про надіслання листа до Українського Народного Союзу в США у справі книжок О. Кандиби. Зокрема, в листі від 25 листопада 1922 р. до О. Ревюка А. Жук звертався, щоб той посприям, щоб Український Народний Союз купив і поширював книги О. Кандиби, а отримані кошти передав поетові, який перебував у скрутному фінансовому стані. Характеризуючи персону О. Кандиби А. Жук наголосив, що він заслуговує поваги і допомоги «за ті культурні вартости, які створив своїм словом для нашого народу. Не відкладаймо пошанування таких людей і соболізування до їх страждань, коли вони відійдуть від нас... » [4, арк. 3]. Наводив уривок листа О. Кандиби до нього, в якому той описав своє фінансове і фізичне становище. Повідомляв, що співробітник редакції «Свободи» пан Струтинський пообіцяв, що будуть публікувати вірші О. Кандиби. При цьому, А. Жук дорікав редакції «Свободи», що на її сторінках публікуються всякі «спогади деяких «політиків» або замовлену саморекламу політичних карієровичів. І корисніше є дати пару десятків доларів, яка щось дає суспільности, ніж якому не будь галатасови» [4, арк. 3]. Як підсумок, А. Жук прохав, щоб О. Ревюк посприям, щоб О. Кандиба став постійним співробітником «Свободи», а та, в свою чергу, виділяла йому невеличку місячну пенсію.

В листі відповіді О. Ревюка до А. Жука, датованого 11 груднем 1922 р., він повідомляв, що справа вшанування літературного ювілею О. Кандиби серед української еміграції Північної Америки і матеріальної допомоги є досить проблематичною. Перш за все для української діаспори О. Кандиба є маловідомим поетом, а тому «він повинен частіше писати до біжучої преси. Коли б він за два-три місяці дався пізнати читачам «Свободи» хоч двома-трьома поезіями в тиждень і це б принесло більше користі» [4, арк. 14 зв.].

Відмовив у надрукуванні у найближчий час матеріалу про О. Кандибу, оскільки редакція «Свободи» займалась вшануванням ювілею Б. Лепкого. В справі матеріальної допомоги повідомляв, що звернувся до певних українських людей, які займаються створенням товариства допомоги письменникам в Торонто і Нью-Джерсі. Отже, заходи А. Жука щодо отримання фінансової допомоги зі сторони української громади США не увінчались успіхом.

Напередодні проведення святкових заходів відзначення літературної діяльності О. Олеся у Відні А. Жук запрошував ювіляра на літературний вечір, який планувався на 27 грудня 1922 р. Коротко ознайомив з планом культурного заходу [4, арк. 30]. О. Кандиба у листі від 25 грудня 1922 р. до А. Жука повідомляв, що не зможе відвідати літературний вечір через стан здоров'я і при цьому подякував організаторам за проведену роботу: «Не відмовте перепросити тим культурним і громадським, а також приватним особам, які беруть участь в Комітеті, що вони сим роблять мені велику і незаслужену честь. Се свідчить про їх любов і пошану до Рідного Слова і [...] почасті виправдує мою згоду на [...] сієї любові і пошани з нагоди мого ювілею» [4, арк. 18 зв.].

27 грудня 1922 р. у Відні в приміщенні австрійських інженерів і архітекторів відбувся літературно-вокальний вечір вшанування творчої діяльності О. Кандиби. Зі вступним словом виступив А. Жук [4, арк. 31]. Перебіг цього культурного заходу А. Жук подав в січневому номері часопису «Український прапор» за 1923 р. у статі: «Ювілей 20-літної творчості літературної діяльності О. Олеся». Зокрема А. Жук писав, що: «За сих двадцять літ збагатив Олесь нашу літературу кількома томами незрівняних поезій, став найбільш улюбленим нашим поетом, а плоди його поетичної творчості увійшли вже в постійний репертуар духовного життя нашого народу. Не можна тому допустити, щоби двадцятилітні роковини літературної діяльності поета такої міри як Олесь, пройшли для суспільності не замічені, щоб він не відзначив її загально прийнятим способом і не зробив сеї нагоди культурного свята. І суспільність се зробить, сповнюючи свій обов'язок супроти рідного письменника і супроти поета» [2].

Перебуваючи у вирі еміграційного життя Відня, А. Жук був ініціатором створення Комітету допомоги голодуючому українському селу. В даному комітеті виконував функції скарбника. Через різні обставини засідання даного комітету переносились. Про це ми дізнаємось із переписки голови комітету О. Карановича з А. Жуком протягом вересня-жовтня 1925 р. Щоб інформувати широку громадськість про існування такої організації А. Жук звернувся листом від 7 січня 1926 р. до берлінської редакції «Українського прапора» та львівських «Діла» і «Рада» з проханням розмістити на своїх сторінках повідомлення про діяльність даного комітету [5, арк. 6]. Зокрема, у зверненні від 25 червня 1925 р. до редакції «Діла» А. Жук прохав надіслати на рахунок Краєвого комітету голодуючому селу у Львові 15 доларів його гонорару за червень 1925 р. Цим А. Жук не обмежився. 9 червня 1925 р. інформував Краєвий Союз кредитовий у Львові про надіслання 100 шилінгів від Комітету у Відні на потреби українського села [5, арк. 10]. Також А. Жук повідомляв аналогічний Краєвий Комітет голодуючому селу у Львові про роботу віденської організації [5, арк. 4]. Діяльність віденського комітету давала свої плоди. Як приклад, А. Жук наводить отриманий лист від учительки однієї з київських шкіл про отриману допомогу і перелік бажаних адресів на котрі потрібно надіслати допомогу (кошти, продукти, одяг). Підсумком стало звернення А. Жука до керівництва віденського комітету в якому той зазначав: «З своєї сторони дуже прошу Хвальний Комітет не оставити без дальшої піддержки учительський персонал українських шкіл у Києві так продуктами поживи, як предметами одягу і обуві. Дуже було б добре якби перерахування в письмі особи дістали під Різдво хоч маленькі посилки поживи» [5, арк. 31]. Крім того, був складений звіт з діяльності Комітету допомоги голодуючому українському селу. Даний документ датований 7 січнем 1926 р. і підписаний А. Жуком. Зокрема в ньому зазначені джерела і пожертви, які вдалось отримати у сумі більше двох мільйонів австрійських крон і надіслані Краєвому комітету голодуючому селу у Львові. Андрій Жук був включений до складу осіб, які збирали пожертву для українського села серед української громади Відня та

Австрії. Так протягом 29-31 липня 1922 р. він збирав гроші і речі, а після цього протягом 5 днів А. Жук передав отриману пожертву доктору Р. Перфецькому [5, арк. 42].

Українські еміграційні політичні діячі, які були активними учасниками Революційної Української Партії (далі РУП) спробували опублікувати спогади про свою діяльність в лавах РУП. Відповідно був створений комітет для видання спогадів колишніх членів РУП. Я. Голоцінський – один з членів даного комітету – звернувся листом від 29 серпня 1929 р. до А. Жука взяти активну участь в роботі підготовки і подання своїх спогадів. У листі відповіді, датованого 6 вересня 1929 р., А. Жук коротко наголосив, що «одначе ледве чи я зможу з цих запросин скористати, бо мої матеріальні обставини того рода, що я не можу оплачувати друк мною написаного. Хіба що звільнили б мене від цього услів'я» [6, арк. 20 зв.]. Проте вже у наступному листі від 10 вересня 1929 р. А. Жук погодився написати свої спогади про діяльність в РУП. Водночас він намагався уточнити деякі моменти, які на його переконання носили принциповий характер. Зокрема, А. Жук запитував Я. Голоцінського про те, що «не відомо як Ви се званій «Комітет для видання спогадів бувших членів РУП» берете справу РУП – чи трактуєте її як щось осібне від УСДРП і спомини мають обмежуватись часами 1900-1905 чи роки 1900-1905 уважаєте лишень періодом в історії української соціал-демократії, а «Спілку», наприклад одним з її періодів? Бо від такого чи іншого підходу до справи залежить і круг людей до котрих треба звернутись в спогадах, і час, який мають обминати спогади...» [6, арк. 9]. А. Жук справедливо наголошував, що немає ніякого принципового значення між РУП і УСДРП, оскільки відбулась формальна зміна назви партії «а тому я гадав би що спомини повинні обминати увесь час існування партії (РУП-УСДРП). А до участі в збірці спогадів притягти належить не тільки тих товаришів, які працювали в партії, тоді як вона мала назву РУП, а також тих, що працювали тоді в партії коли вона називалась УСДРП» [6, арк. 9]. Крім того, А. Жук висловив бажання присвятити публікацію збірника спогадів до 30-річчя

історії української соціал-демократії, а також написання статей в котрих висвітлювалась історія партії із опублікуванням документів.

Саму ініціативу написання партійних спогадів А. Жук вважав потрібною. Щодо його особистої участі у цьому проекті то «для мене особисто ця справа байдужа, але ті ініціатори видання спогадів, що вважають себе приналежними до УСДРП, мали б на мій погляд сторонньої людини, власне такі цілі переслідувати, організовуючи видання збірника спогадів» [6, арк. 9 зв.]. При цьому, А. Жук запевнював, що готовий підготувати свій варіант спогадів, який хронологічно буде охоплювати 1900-1907 рр. Також зазначав, що надісланий перелік осіб, які причетні до РУП можна збільшити, але «ця справа безпредметова, бо люди перебувають в краю і ніхто Вам звіти нічого не пришле. Та і звертатись до них не є на мій погляд вказаним, щоб наражувати людей на підозріння у зносинах з еміграцією з усякими консенвенціями цього «злочину» [6, арк. 9 зв.]. Також А. Жук запропонував розшити список діячів РУП-УСДРП, які перебували на еміграції для підготовки спогадів. Водночас в нього викликали заперечення деякі персони, які були включені до Комітету. «Чому наприклад М. Міхновського зачисляються до співчуваючих, коли він зовсім не співчував РУП, як сам перестав уважати себе ерупістом, а це наступило дуже скоро, – наголошував А. Жук. – Потім Чикаленко співчував, але це співчуття було патріотичним, а не політичним і зачисляти його до симпатиків РУП в політичному значінню – ледве чи можна. Богдан Ярошевський був у хвилевому «союзі» з РУП, але симпатиком дуже сумнівним» [6, арк. 9 зв.]. В кінці свого листа А. Жук наполягав на тому, що «уважаю дуже важним, щоб забезпечити участю у збірнику Винниченка, Порша, Меленевського, щоб уникнути односторонності» [6, арк. 9 зв.].

Також А. Жук спілкувався по справі публікації спогадів колишніх членів РУП-УСДРП з Миколою Поршем. Так в листі від 10 квітня 1928 р. А. Жук наголошував: «Як сумно, що зійшла наша стара ерупівська-есдецька гвардія на пси. Невже і наш час і всі ми персонально дійсно вже належимо до історії. А в такому разі повинні ми постаратися дати для цієї історії принаймні повну і

точну картину того, що нами робилось і думалось. Ось і для чого я намірився написати свої спомини про роботу в РУП-УСДРП, використовуючи для цього і зібранні мною матеріали, а маю надію, що Ви в цьому ділі також мені допоможете своїми інформаціями. За яких півтора року буде 30 літ від часу оснований РУП. Чи не треба було б подумати про від святкування цієї дати?» [7]. У листі відповіді М. Порш від 7 листопада 1929 р. підтримував А. Жука і наголошував, що святкування річниць РУП і УСДРП нерозривно пов'язано, оскільки «чи то обидва ювілеї не присвячено одному і тому самому політичному тілові-духові? Або чи ця справа має приватний характер, а не національно-громадський характер? Або й той предивний своїм складом ініціативний комітет, складений очевидно за засадою особистого приятелювання? Загалом кажучи, ініціативу 30-річної відзнаки РУП треба вітати. Ліпше мати хоч щось друковане про партію, яка зіграла величезну роль в історії національного нашого руху. Тим більше людей нашої генерації такого віку, коли вони можуть не сьогодні-завтра піти у вічну і безплатну мандрівку, забравши з собою ненаписану сучасникам і майбутнім генераціям невідому, частину нашої історії...»[7]. Також повідомляв про надання згоди брати участь у формуванні збірника присвяченому РУП. Водночас у М. Порша викликала здивування інформація з листа А. Жука про наміри підготувати окремий збірник про УСДРП. «Що ж до другого збірника, УСД-нівського, то я нічого не чув – тільки від Вас почув вперше – ні від кого. Не уявляю собі як то можна писати про УСДРП одриваючи її від РУП, а до цієї групи, яка в особі Мазепи, Феденка, Романченка та Довженка, майже не знала РУП? А до того ще й я мало вірю у їхню працездатність, отже, й у те, що їхній збірник побачить світ. Ледачі та, певне й зарозумілі вони: генерали без армії, без перспектив, без руху» [7]. Отже, як бачимо у минулому провідний діяч РУП-УСДРП М. Порш, який мав певні ідеологічні і тактичні розбіжності з А. Жуком був солідарним з ним щодо порушених вище питань. В силу обставин задум опублікувати партійні спогади колишніх членів РУП-УСДРП ініціаторам не вдалось реалізувати.

Перебуваючи територіально у Відні, Жук не залишався байдужим до мирних протестів українців у Львові, приурочених дню 1 листопада – 10 річниці проголошення ЗУНР. Акції свідомих галицьких українців призвели до зіткнень із польською владою. Перебіг цих подій А. Жук написав у своїй статті «Погром українців в Польщі» на підставі даних української преси. Акцентуючи увагу на погромах протягом трьох перших днів листопада 1928 р. А. Жук їх охарактеризував так: «Оце блідий образ того погрому, що його зазнали українці міста Львова в перших днях листопада від польської шовіністичної суспільності, на чолі з польським студентством. Результатом цього погрому – сотні поранених, покалічених і побитих людей та величезні матеріальні втрати, тим доскульніші, що українські національні інституції це інституції бідного народу, гнобленого національно і визискуваного економічно. Польська держава стягає з українців страшні податки, а їх національних і культурних і економічних інституцій не тільки не спомагає, а всяким способом старається спинити їх розвій» [3, арк. 4]. А. Жука дивував цинізм польських діячів, який проявлявся на сторінках польської преси щодо листопадових подій 1928 р. Виправдовуючи дії поляків автори статей наголошували, що приводом реакції польської влади і частини громадянства були нібито пошкоджені українцями у ніч на 1 листопада двох польських пам'ятників «оборонцям Львова». При цьому А. Жук наголошував, що дії поляків не обмежились тільки містом Львовом: «...слідом за львівським погромом відбувається правда не кривавий за те загальний погром українського населення і його національних організацій відбувається на всіх українських землях під Польщею, особливо в цілій Східній Галичині. Особливу увагу звернула польська адміністрація на українські кооперативи та просвітні товариства, дезорганізуючи в краю українське економічне і просвітне життя» [3, арк. 6].

Отже, після поразки національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. і припинення діяльності СВУ А. Жук перебуваючи на еміграції активно включається в роботу українського еміграційного середовища Відня. Свідченням цього може слугувати активна участь А. Жука у підготовці

проведення літературного ювілею О. Олеся і роботи в Комітеті допомоги українському голодуючому селу. При цьому він не був байдужим до утисків українців в Галичині та підтримував ініціативу написання і опублікування спогадів колишніх членів РУП-УСДРП.

Джерела та література

1. Гирич І. У тіні В. Липинського (Андрій Жук як політичний мислитель й дослідник історії визвольного руху / І. Гирич // Молода нація. – 2002. – №. 3. – С.8-45; Він же. Канадський архів Андрія Жука // Там само. – С. 168-176; Осташко Т. А. Жук в добі національно-визвольних змагань / Т. Осташко // Там само. – С.46-57; Молдован Я. Участь Андрія Жука в українському національно-визвольному русі під час Першої світової війни / Я. Молдован // Пам'ятки: археологічний щорічник. – К., 2009. – Т. 10. – С. 68-76.
2. Жук А. Ювілей 20-літної творчості літературної діяльності О. Олеся / А. Жук // Український прапор. – 1923. – 13 січня.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України). – Ф. 3807. – Оп. 2. – Спр. 11.
4. ЦДАВО України. – Ф. 3807. – Оп. 2. – Спр. 12.
5. ЦДАВО України. – Ф. 3807. – Оп. 2. – Спр. 13.
6. ЦДАВО України. – Ф. 4449. – Оп. 1. – Спр. 11.
7. Library and Archives Canada. – The Andry Zhuk Collection MG30, C 167. – Volume 24 . – File 1.

Освещаются неизвестные страницы эмиграционной деятельности украинского государственного деятеля в Вене периода 20-х гг. XX в. В публикации впервые используются малоизвестные архивные материалы, которые проливают свет на страницы жизненного пути Андрея Жука в межвоенный период.

Ключевые слова: А. Жук, А. Кандыба, Вена, украинская эмиграция, Комитет помощи украинской голодающей деревне.

The unknown pages of emigrant activity of the Ukrainian statesman are illuminated in Vienna of period of 20th of XX of century. The not popular archived materials that throw light on the pages of course of life of Andriy Zhuk intermilitary period are first used in a publication. Research aim - to light up the not popular aspects of activity of Andriy Zhuk in the environment of Ukrainian emigration of Vienna the 1920 XX of century. Historiography of this range of problems is unexplored in connection with absence of access of the Ukrainian researchers to the personal archived funds of Andriy Zhuk by a foreign country/pl. Shown participating of Andriy Zhuk in activity of organizing committee for realization of measures in relation to the literary anniversary of Oleksandr Kandyba. Organizational work of Andriy Zhuk is also illuminated in activity of Committee of help to the Ukrainian starving village. A design review is with Mykola Porsh in relation to the publication of remembrances of former members of the Ukrainian social democrats. Shown position of Andriy Zhuk in relation to the Polish massacres of the Ukrainian cities of Galychyna at the end of 1920 those years of XX of century.

Key words: A. Zhuk, O. Kandyba, Vienna, Ukrainian emigration, Committee of help the Ukrainian starving village.